

Медведев Володимир Степанович,
професор кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ,
доктор психологічних наук, професор;
Горбенко Дар'я Андріївна,
старший науковий співробітник відділу
організації наукової діяльності та захисту
прав інтелектуальної власності Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

ПСИХОЛОГІЯ КОРУПЦІЇ В КОНТЕКСТІ ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ

Протягом останніх десятиліть питанням гендерної рівності приділяється все більше уваги, а принципи недискримінації та неупередженого ставлення до громадян незалежно від статі закріплені в нормативно-правових документах різного державного рівня.

Наукові дебати щодо ролі гендерного чинника в корупційній діяльності розпочалися ще наприкінці минулого століття, коли автори низки поведінкових досліджень привернули увагу громадськості до відмінностей в ставленні жінок і чоловіків до соціальних питань. Результати цих наукових праць демонстрували, що жінки відповідальніше ставляться до дотримання моральних та етичних норм, виявляють більшу емпатію, турботливість та готовність допомагати іншим людям, щедрість в ухваленні економічних рішень та меншу схильність до ризикованої поведінки [1]. На підставі цих висновків були обґрунтовані припущення, що жінки більше готові поступатися приватною вигодою задля цілей загального добробуту і на рівні державного управління, тому схильність до корупції або готовність протидіяти зловживанням владою також можуть визначатися впливом біологічних або соціально конструйованих відмінностей жінок і чоловіків. Відповідно, зростання присутності жінок у національних парламентах та на вищих урядових посадах розглядалося як ключовий інструмент підвищення прозорості та ефективності державного управління [2].

Уперше питання гендерної рівності були включені до оцінки корупційних ризиків у системі державної служби в рамках дослідження ПРООН у 2014 році [3], пізніше доцільність гендерного аналізу стратегій протидії корупції в Україні була обґрунтована експертами проекту USAID «ВзаємоДія!» [4]. Однак на політичному рівні досі відсутня сама постановка питання щодо гендерно зумовленого впливу корупції, хоча її наслідки, форми та прояви можуть по-різному відображатися на житті жінок і чоловіків.

Актуальність цієї проблеми зростає в умовах розгортання реформ в Україні, в процесі структурних перетворень жінки часто стикаються з вищою вразливістю, оскільки прояви гендерної

нерівності можуть обмежувати їх можливості в різних сферах життя – щодо доступу до гідної зайнятості та оплати праці, політичного представництва та сфери прийняття рішень, визначати прояви дискримінаційного ставлення чи непропорційний розподіл сімейних обов'язків між жінками та чоловіками.

Вразливість жінок може посилюватися проявами побутової корупції, оскільки через традиційні соціальні ролі, пов'язані з піклуванням про непрацездатних членів сім'ї, вони більше залежать від доступу до суспільних послуг. Маючи загалом нижчі, ніж чоловіки, доходи, жінки також більшою мірою залежать від доступності державних соціальних гарантій, їх «щедрості» та справедливості розподілу. Нарешті, соціальні та культурні бар'єри можуть визначати відмінності в ставленні жінок і чоловіків до корупції, оцінках гостроти цієї проблеми та настановах на подолання корупції. Тому застосування гендерного аналізу має стати важливою складовою антикорупційних стратегій та програм на національному та місцевому рівні.

Міжнародні дослідники аргументували, що жінки більше схильні засуджувати хабарництво, менше долучатися до корупційних практик та в меншій мірі виправдовувати їх застосування іншими людьми. Фахівці організації Expert провели масштабне дослідження і виявили дуже цікаві закономірності. Виявилося, що чоловіки беруть хабарі з більшою охотою, ніж жінки. До того ж жінки менш вимогливі до сум хабарів. Дослідникам також вдалося з'ясувати, що чоловіки швидко втягуються в протиправні діяння – вони в шість разів частіше беруть хабарі, ніж жінки. Середній вік хабарника-чоловіка – 18–39 років, жінки ж вирішуються отримати хабар в 50–59 років. Дослідження проводили з урахуванням вердиктів, винесених у справах про корупцію за останні п'ять років.

Хоча жінки та чоловіки переважно стикаються з однаковими формами корупції, негативні наслідки таких зловживань можуть сильніше впливати на жінок, оскільки поєднуються з різними проявами гендерної нерівності та дискримінації в суспільстві. Разом із тим, існують специфічні форми корупції, що зумовлені саме гендерними чинниками. Неформальною «валютою» хабарництва можуть ставати сексуальні послуги, що вимагаються від жінок чи дівчат в обмін на надання певних послуг або преференцій.

Гендерно зумовлені форми корупції, які узагальнюються в міжнародній практиці в рамках поняття «сексуальні вимагання», проявляються не лише в умовах кризи, а й в повсякденному житті громадян. З особливими ризиками корупції, своєрідною «валютою» якої є сексуальні послуги, стикаються вразливі групи жінок – працівниці комерційного сексу, біженки та нелегальні мігрантки, жертви торгівлі людьми. Більше того, близько 15 % державних службовців, які були опитані в рамках вітчизняних досліджень, погодилися, що домагання існують і в системі державної служби.

Існування гендерних впливів корупції, що мають різні наслідки для життя жінок і чоловіків, а також специфічних гендерно зумовлених форм корупції, визначає необхідність впровадження гендерної перспективи й до формування антикорупційної політики. Зважаючи на різний досвід корупції, можна припустити, що жінки та чоловіки по-різному уявляють і заходи, покликані запобігти зловживанням владою та підвищити ефективність антикорупційної діяльності. З іншого боку, жінки та чоловіки, які займаються антикорупційною діяльністю, можуть по-різному визначати пріоритети, формувати стратегії їх реалізації та визначати конкретні заходи впливу.

Корупція залишається головною перешкодою розвитку, що знижує ефективність використання ресурсів, сповільнює економічне зростання та формує передумови для порушення прав людини. Хоча корупційні практики здійснюють негативний вплив на все населення, емпіричні дані доводять, що чоловіки та жінки по-різному сприймають їх прояви та наслідки, стикаються з різними формами корупції та демонструють різні настанови щодо протидії корупції. Тому на глобальному рівні існує розуміння доцільності одночасного просування гендерної рівності, розширення можливостей жінок та реалізації антикорупційних програм як взаємопідсилюючих стратегій розвитку.

Список використаних джерел

1. Agerberg M. (2014). Perspectives on Gender and Corruption. The Quality of Governance Working Paper Series, University of Gothenburg, 2014: 14.
2. Dollar, D. et al (1999). Are Women Really the Fairer Sex? Corruption and Women in Government, WB Working Series: 4.
3. Галустян Ю., Ковальчук Н. (2014). Аналіз корупційних ризиків на державній службі, пов'язаних із питанням гендерної рівності / ПРООН, Київ: 31.
4. USAID (2018). Гендерний аналіз та стратегія включення гендерних питань до проекту. Підтримка організацій-лідерів у протидії корупції «ВзаємоДія!». Гендер, вразливі групи та корупція. Аналіз та конкретні рекомендації до дії: 42.

Меленко Сергій Гаврилович,

завідувач кафедри європейського права
та порівняльного правознавства
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича, доктор юридичних
наук, професор

ВПЛИВ ПРАВОВОГО ПОЗИТИВІЗМУ НА ПРОЦЕСИ РОЗВИТКУ ДАВНЬОРИМСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

У розрізі окресленої проблематики слід зазначити, що у Давньому Римі поряд із *Jus civile* розвивалася своєрідна правова система – *Jus honorarium* (преторське право), покликана ліквідувати